

людей, основною обов'язковістю яких є постійна зміна оточуючих речей споживання. Аналізуються основні особливості сучасної моди порівняно з попередніми століттями. Піднімається питання про діяльність модельєрів, яка розглядається не тільки як естетична, але й як одне з ланок виробництва, залежне від виробників матеріалів (тканин) для створення модної одягу і ряду інших факторів. Демонструються можливості застосування теорії В. Зомбарта для аналізу поняття «мода». Автор дійшов до висновку, що економічна теорія моди переносить акцент з естетичної площини на процес виробництва і споживання. Філософські аспекти економічної теорії моди В. Зомбарта дозволяють уточнити визначення поняття «мода», виділити її детермінанти і генезис.

Ключові слова: збільшення потребностей, масове споживання, мода, одяг, розкоші, модельєр, виробництво, економічна теорія моди.

Summary. Skalatskaya O. V. Philosophical aspect of W. Sombart's economic theory of fashion.

The aim of the article is to consider the philosophical aspects of the fashion which were expounded in the work of W. Sombart «National Economy and Fashion». The process of the influence of the formation of increased consumption on the trends is retraced. Economic determinants of the fashion genesis are justified. Logical sequence of the production process, which allows to explain the mechanism of the development and existence of fashion in modern society is retraced. The new generation of people whose primary responsibility is the constant change of surrounding things of consumption is analyzed. The main features of modern fashion in comparison with the previous centuries are analyzed. The question about the activities of fashion designers, which is considered not only as an aesthetic, but also as one of the units of production, depending on the manufacturer of materials (fabric) to create fashionable clothing and other factors is raised. The possibilities of applying the theory of W. Sombart for analysis the concept «fashion» are demonstrated. The author concludes that the economic theory of fashion is based on the process of production and consumption, overlooks the consideration of aesthetic aspects. Philosophical aspects of W. Sombart's economic theory of fashion allow to refine the definition of «fashion», to highlight its determinants and genesis.

Keywords: an increase of needs, mass consumption, fashion, clothing, luxury, designer, manufacturing, economic theory of fashion.

УДК 316.42:378.1

Д. Б. Свириденко

ФУТУРОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ МОДЕРНІЗАЦІЇ В ГАЛУЗІ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

У статті розглядаються футурологічні аспекти теорій, що обґрунтовують зміст процесів модернізації вищої освіти в Україні. Зокрема, наголошується на тому, що модернізація освіти повинна бути спрямована на те, щоб освіта не тільки адекватно реагувала на сучасний стан розвитку суспільства, але й мала б випереджаючий характер, а отже, реформи в цій сфері повинні використовувати результати ґрунтовних концепцій майбутнього людської цивілізації, зокрема, глобалізації як провідного вектора цього розвитку. Відстоюється думка щодо продуктивності активного використання футурологічної методології при здійсненні теоретичних спроб обґрунтування стратегій розвитку галузі вищої освіти України в умовах становлення глобалізованого суспільства. При цьому розкривається евристичний потенціал методології соціальної філософії та філософії освіти, які здатні надати теоретичній обґрунтованості та спрямованості процесам модернізації у вітчизняній сфері вищої освіти, пошукам нових засад ідей університету в ХХІ ст. в умовах щоденного посилення глобалізаційних тенденцій та формулювання суспільного запиту на людину нового типу мислення.

Ключові слова: вища освіта, глобалізація, майбутнє, модернізація, цивілізаційні зміни, університет, філософія освіти, футурологія.

Постановка проблеми. На початку ХХІ ст. в Україні та інших державах ще більше активізувався пошук стратегій розвитку вищої освіти з метою приведення цієї галузі у відповідність соціальним запитам глобалізованого суспільства на фоні визнаної кризи класичної моделі освіти. Вирішення цієї актуальної для подальшого розвитку вітчизняного суспільства та

людства в цілому задачі потребує аналізу футурологічного потенціалу здійснюваних пошуків, наскільки сучасна філософія освіти здатна не тільки давати обґрунтовані відповіді на сучасні запити, але й надати університетській освіті випереджаючого характеру.

В сучасній філософії освіти ствердилась думка, що становлення інформаційного суспільства диктує необхідність модернізації класичної, традиційної освіти, принципи якої сформульовані Я. А. Коменським, Й. Песталоцці та ін. і яка успішно функціонувала до середини ХХ ст., на глобальну систему відкритої, гнучкої, індивідуалізованої безперервної освіти і самонавчання протягом життя [8, с. 182].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Трансформаційні процеси в українській сфері вищої освіти активно аналізуються наступними дослідниками: В. Бакіров, С. Клепко, В. Кремень, М. Михальченко, О. Уваркіна. Ми також розглядаємо ідеї закордонних теоретиків вищої освіти: А. Бермус, Б. Гершунський, Л. Горюнова, Г. Хауг. При цьому, для нашого дослідження важливим вважається залучення досягнень низки вітчизняних та закордонних футурологів, зокрема С. Кримського, Е. Ласло, Б. Поломошнова, В. Фадєєва.

Мета статті – аналіз футурологічних аспектів, що мають місце при розробці засад модернізації у вітчизняній галузі вищої освіти в контексті розгортання процесів глобалізації.

Виклад основного матеріалу. В умовах високої соціальної динаміки, спричиненої глибинними трансформаціями цивілізаційного масштабу, назрілою виглядає потреба у формулюванні філософських принципів здійснення перетворень в університетській освіті, адже вона була та залишається соціальним інститутом, який є місцем зберігання, народження та трансляції цінностей і знань, що мають визначну роль для прогресу людства. Специфікою сучасної вищої освіти є те, що за своєю природою вона повинна мати випереджаючий характер, формуючи особистісні та професійні риси студента, спираючись на певний проект, що містить низку уявлень футурологічного характеру, які слугували б орієнтиром в розбудові стратегії освітніх перетворень. Пошук таких орієнтирів, на нашу думку, може бути здійснений із використанням методології соціальної філософії та філософії освіти, які здатні надати теоретичної обґрунтованості та спрямованості процесам модернізації у цій сфері.

Б. Гершунський звертає увагу на потужний прогностичний потенціал філософії освіти у вирішенні не тільки прикладних задач розвитку освітньої галузі, але й для пошуку довгострокових стратегій в царині освіти: «Прогностична функція філософії освіти не може обмежуватись тільки прямими та безпосередніми рекомендаціями, орієнтованими на формування політики та стратегії освітньої діяльності у суворо визначеному часовому проміжку. Надзвичайно важливо саме в логіці філософії освіти відпрацьовувати можливі сценарії розвитку освіти глобального масштабу, що виходять за межі жорстко визначених та, тим більше, прагматично зорієнтованих задач, надаючи загальний абрис освітньої діяльності в ідеалі, в довгостроковій перспективі» [3, с. 492]. На думку Б. Гершунського, парадоксальним є те, що сфера освіти, що має безпосереднє відношення до майбутнього, фактично закладаючи основи цього майбутнього, випадає з зони прогностичної уваги навіть самих титулованих футурологів, що займаються міждисциплінарним обґрунтуванням глобальних проблем розвитку цивілізації [3, с. 493].

На користь долучення підходів футурології для досягнення мети дослідження, слугує низка характеристик цієї науки, які визначають її своєрідність: інтегративність (спрямованість на формулювання загальних, об'єднуючих принципів підходу до майбутнього); комплексність (спрямованість на розкриття тих взаємозв'язків, взаємообумовленостей тощо, у яких знаходяться ті предмети та явища, що характеризують собою майбутнє); філософічність (спрямованість на дослідження не самих процесів, а їхньої сутності); багаторівневість (орієнтованість на дослідження на всіх рівнях – від глобального й регіонального до локального та індивідуального); утилітарність (націленість на розуміння того, що і чому саме це відбувається, спрямованість на формулювання практичних рекомендацій); гуманістичність (служіння збереженню, підтриманню, розповсюдженню й підсиленню людяності в усіх взаємозв'язках) [9, с. 15-16].

Змістовні трансформації у системі освіти мають знімати наступне протиріччя: з одного боку, освіта, орієнтована за своєю природою на майбутнє, потребує інновацій в умовах високої динаміки суспільних процесів; з іншого боку, освітня галузь має велику силу інерції через складність функціонування та громіздкість бюрократичної складової освітнього процесу. До того ж, наявна в Україні система університетської освіти була сформована за доби панування індустріальної парадигми суспільного устрою: випускники вищих навчальних закладів були в процесі навчання зорієнтовані на вирішення вузьких спеціалізованих задач конкретних сфер виробництва. Проте постіндустріальне суспільство із високим темпом змін технологій, виробничих відносин та, взагалі, суспільного життя, ставить під знак питання затребуваність у фахівця такого типу. До того ж, взагалі, виникає ситуація неможливості передбачення стану технологій предметної галузі, для якої готують фахівця. За цих умов виникає закономірна необхідність у підготовці фахівців нового типу – тих, що вміють адаптуватись до швидких змін, які озброєні фундаментальними та універсальними знаннями.

Теоретичне обґрунтування процесів модернізації освіти в якості однієї із методологічних перепон їх пошуку має наступне: «Ми знаходимося у драматичній ситуації: повноцінне збереження всього категорійного апарату наук про освіту (перш за все, педагогіки та педагогічної психології) виглядає неможливим завдяки втраті базових цінностей цього світогляду – науковості, все загальності, єдності, раціональності. В той самий час, відмова від цього спадку потребує великих зусиль по відтворенню всієї філософської інфраструктури освіти і, перш за все, здобуття нової мови та способу мислення поза контекстом звичних формул суб'єктності, доцільності, планування, організації та рефлексії» [2, с. 10-11].

В даному контексті, вважаємо за доцільне навести наступну думку С. Кримського: «Історія вчить, що людство відтворює минуле із більшою досконалістю, аніж передбачає майбутнє, та ж історія демонструє, що рано чи пізно людина отримала здатність вирішувати кризи свого часу багато в чому завдячуючи вірній оцінці свого завтрашнього дня, чітко розуміючи при цьому, що створення майбутнього пов'язане, як правило, із критичним осмисленням теперішнього» [6, с. 6]. До того ж, при розбудові футурологічних моделей в освітньому середовищі, ми намагаємось виходити із розуміння цього феномену з позицій системності, що викликано складністю досліджуваного об'єкту. Дана позиція враховує наступні ідеї С.Кримського: «Комплексний підхід до прогнозування можливий при визначенні майбутніх подій так званним системним методом... Системний підхід до прогнозування оснований на тому, що специфіка складного прогнозованого об'єкту не вичерпується особливостями його компонентів, а пов'язана, в першу чергу, із характером взаємодії між ними... Прогнозований об'єкт, що розуміється в якості системи, повинен бути аналізованим разом із його оточенням – середовищем» [6, с. 38].

Ми наголошуємо на евристичному потенціалі використання методологічних підходів футурології для аналізу процесів трансформації в освітній сфері України, поділяючи наступний підхід: за умови наявності систематизованого фактологічного матеріалу, футурологічної аналітики та футурологічної етики має визначатися і футурологічна методологія формування відповідних висновків, за якими мають формулюватися конкретні рекомендації для наступної діяльності – як теоретичної, так і практичної [9, с. 9]. Саме такі методи, як аналіз, синтез, індукція, дедукція, екстраполяція, абстрагування, моделювання та конструювання, спостереження та опис, експеримент та метод експертних оцінок і дають змогу здійснювати розробку висновків футурологічного характеру [9, с. 12]. При цьому, ми виходимо із розуміння того, що всі об'єктивні закони разом і кожен з них, взятий окремо, мають певну локалізовану в просторі й часі, умовах і обставинах область дійсної їх застосовуваності, за межами яких вони перестають бути дієвими, тобто втрачають властивість бути об'єктивними законами [9, с. 61-62]. Це дозволить нам уникнути пафосу абсолютизації закономірності чи, навпаки, випадковості при аналізі теоретичних засад модернізації в українській освіті.

Актуальності при аналізі сучасного стану вищої освіти у нашій країні набуває наступна теза: «Прогнози повинні передувати планам, проектам, оскільки дозволяють оцінювати хід, наслідки виконання (або невиконання) планів, проектів... Цикл прийняття управлінського рішення можна уявити наступним чином...: аналіз (опис) – діагностування (пояснення), прогнозування (передбачення) – цілепокладання – планування – програмування (як конкретизація планування – проектування (як конкретизація програмування) – рішення – контроль над виконанням рішення – зворотній зв'язок (уточнення рішення або нове рішення)» [6, с. 26]. Проте, наявна сьогодні ситуація із розгортанням модернізації в освітній сфері викликає сумніви відносно дотримання логіки управлінських рішень, запропонованої вище. Ще в дев'яності роки ХХ ст. С.Кримським зроблений наголос тому, що дієвим інструментом перетворення управління суспільним розвитком в умовах переходу до нової парадигми є прогнозне соціальне проектування як ланка соціально-управлінського циклу, що спрямована на діагностику та прогнозування актуальних та перспективно значущих проблем та розробку варіантів їх вирішення [6, с. 112]. Проте, як оказує досвід модернізаційних процесів у багатьох підсистемах суспільного життя, включаючи освітню, цей підхід використовується фрагментарно. У монографії С. Кримського «Верифікація соціальних прогнозів» робиться важливе зауваження стосовно особливостей соціального прогнозування, зокрема, відмічається наступний факт: «Прогнозування соціальних процесів є ймовірнісним, умовним, багатоваріантним, адже соціальний об'єкт або процес детермінуються множиною факторів, а їх сукупний результат є «рівнодіючою», в якій значення того чи іншого фактору може значним чином змінитись в достатньо короткий строк... Дія об'єктивних та суб'єктивних факторів можуть вносити значні корективи у соціальний прогноз» [6, с. 30]. Ми виходимо із розуміння людського суспільства в якості складної системи, яка складається з відносин окремих людей, що мають свідомість, між собою та оточуючим середовищем, коли наявність у людини розуму та свідомості ускладнює динаміку розвитку цієї системи: «Еволюцію природних систем зазвичай можна описати диференційними рівняннями, які відображають поведінку цих систем в просторі основних обмежень, накладених на систему. Інакше справа виглядає, коли ми переходимо до людських спільнот. Свідомість, якою наділені члени спільноти, здійснює вплив на поведінку системи, направляючи еволюцію системи через множину непередбачуваних шляхів» [7, с. 23].

До того ж, вітчизняний освітній контекст, за думкою В. Бакірова, є надзвичайно складним для розуміння та впорядкування з метою теоретичного аналізу та пропонування конкретних практичних реформ, адже важко вимагати від системи управління вищою освітою в Україні високих показників ефективності, колт, здебільшого, процеси в цій галузі розгортаються бурхливим та малокерованим чином через підпорядкованість державних навчальних закладів 28 міністерствам і відомствам, що ускладнює координацію і кооперацію їх діяльності, концентрацію науково-педагогічних кадрів на пріоритетних напрямках, моніторинг якості освіти тощо [1, с. 39].

Дослідник С.Клепко наголошує, що активні зміни в освітній сфері є об'єктивною вимогою часу, яка в своєму розгортанні повинна керуватись наступними ключовими факторами: «Поява нових форм університетської освіти радикально змінює ситуацію в сфері освіти. Створюється система відкритої освіти, що передбачає відкритість освіти майбутньому («завжди дивитися вперед»), інтеграцію усіх способів освоєння людиною світу, вільне використання інформаційних ресурсів, особистісну спрямованість процесу навчання, партнерство викладача й студента» [5, с. 265]. В якості одного із кроків результативного здійснення модернізаційних процесів в освіті, за думкою О. Уваркіної, є дотримання наступних вимог: «Реформа освіти – системна, прозора і науково обґрунтована. Реформа не задля реформи або руху в Болонський процес, а реформа задля підвищення рівня якості освіти, яка б забезпечила життєвий успіх людини і суспільства загалом» [10, с. 231]. На нашу думку, використання методів соціальної філософії, філософії освіти та футурології здатні підвищити продуктивність пошуків нових засад розвитку освіти.

Сучасна система вищої освіти здійснює модернізаційні процеси в контексті тенденції до міжнародної інтеграції, до взаємного зближення із іншими національними системами освіти. При цьому, поза увагою багатьох дослідників залишається наступний факт, на якому наголошує Л. Горюнова: «Кінцева мета процесу інтеграції – формування єдиного освітнього простору як найкращої форми ефективного вирішення задач міжнародного та планетарного масштабу» [4, с. 45]. Проте, залишається актуальним факт, що сьогодні в світі не існує такої моделі вищої освіти (наприклад, США), яку можна було б використати в якості орієнтиру при модернізації системи освіти, а свою власну модель, яка б враховувала унікальні культурні особливості та освітні потреби Європи, ще тільки доведеться розробити [12, с. 15].

Дослідник В. Фадєєв звертає увагу на тому, що глобалізація ставить складні питання перед різними сферами людської діяльності, а пошук відповідей на них вводить до глобалізаційного дискурсу, складовою частиною якого є і дискурс вищої освіти, необхідність пошуку цінностей нового гатунку, здатних надати процесам становлення глобального суспільства більш вираженого та змістовного характеру: «Визначення подальших перспектив розвитку як планетарної цивілізації, так і певних локальностей не може здійснюватись без урахування геокультурної складової та тих змін, що відбуватимуться в соціокультурному середовищі різних регіонів світу. Вірогідно, найзапеклішими у подальшому стануть не тільки і не стільки дискусії навколо питань економічного та військово-політичного гатунків, скільки дискусії навколо норм і цінностей, покладених в основу глобальної політики» [11, с. 45].

Висновки. Система вищої освіти України переживає спробу здійснити теоретичне обґрунтування нової освітньої парадигми, яка прийшла би на зміну класичній, що переживає кризу. Пошук пріоритетів розвитку в цій галузі потребує використання філософської методології, адже вона має евристичний потенціал, з одного боку, для обґрунтування моделей розвитку освіти (в якості філософії освіти); з іншого боку, в якості соціальної філософії може, здійснити аналіз важливих соціальних явищ, на фоні яких здійснюється модернізація (мова йде про глобалізаційні трансформації); з третього боку, футурологічна методологія здатна сформулювати тенденції розгортання суспільства та спрогнозувати, до чого повинна бути готова система освіти в майбутньому, які випереджаючі кроки повинні бути запроваджені, яким має бути студент майбутнього.

Отже, нами висувається теза про високий евристичний потенціал використання методологічних підходів футурології для обґрунтування процесів модернізації в системі вищої освіти нашої держави.

Список використаної літератури

1. Академическая мобильность – важный фактор образовательной евроинтеграции Украины: материалы Междунар. науч.-практ. конф., 16-19 ноября. 2010 г. / Харьк. обл. гос. администрация [и др.]; [редкол.: В. И. Астахова (отв. ред.) и др.]. – Х.: Изд-во НУА, 2010. – 363 с.
2. Бермус А. Г. Модернизация образования: философия, политика, культура: научная монография / А. Г. Бермус. – М.: Канон+, 2008. – 383 с.
3. Гершунский Б. С. Философия образования для XXI века (в поисках практико-ориентированных образовательных концепций) / Б. С. Гершунский; РАН, Институт теории образования и педагогики. – М.: Совершенство, 1998. – 608 с.
4. Горюнова Л. В. Профессиональная мобильность специалиста как проблема развивающегося образования России: дисс. докт. пед. н.: 13.00.08 / Лидия Васильевна Горюнова. – Ростов-на-Дону, 2006. – 427 с.
5. Клепко С. Ф. Філософія освіти в європейському контексті / С. Ф. Клепко. – Полтава: ПОШПО, 2006. – 328 с.
6. Крымский С. Б. Верификация социальных прогнозов (методологический аспект): [монография] / С. Б. Крымский, В. Е. Пилипенко, Ю. В. Салюк; АН Украины, Ин-т социологии. – К.: Наукова думка, 1992. – 116 с.
7. Ласло Э. Макродвиг. К устойчивости мира курсом перемен / Э. Ласло; пер. с англ. Ю. А. Данилов; предисл. А. Ч. Кларк; Фонд глобальных проблем выживания человечества им. Н. Н. Моисеева. – М.: Тайдекс Ко, 2004. – 207 с.
8. Модернізація системи вищої освіти: соціальна цінність і вартість для України: монографія / М. І. Михальченко [та ін.]; голова ред. кол. В. Кремень; АПН України, Інститут вищої освіти. – К.: Педагогічна думка, 2007. – 257 с.
9. Поломошнов Б. Є. Вступ до футурології: курс лекцій / Борис Євгенович Поломошнов. – К.: Освіта України, 2011. – 147 с.

10. Уваркіна О. В. Освітній потенціал нації: монографія / О. В. Уваркіна; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К.: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. – 382 с.
11. Фадєєв Володимир. Соціокультурні тренди та українські перспективи / Володимир. Фадєєв. – К.: Стилос, 2009. – 194 с.
12. Хауг Г. Европа будущего: Болонья и далее... / Гюи Хауг // Alma Mater («Вестник высшей школы»). – М.: РУДН, 2000. – №10. – С.15-18.

Одержано редакцією 27.02.2014

Прийнято до публікації 20.03.2014

Аннотация. Свириденко Д. Б. Футурологические аспекты модернизации в сфере высшего образования Украины. В статье рассматриваются футурологические аспекты теорий, которые обосновывают содержание процессов модернизации высшего образования в Украине. В частности, делается акцент на том, что модернизация образования должна быть направлена на то, чтобы оно не только реагировало на современное состояние общества, но и носило упреждающий характер, а значит, реформы в этой сфере должны использовать результаты обстоятельных исследований будущего человеческой цивилизации, в частности, глобализации как ведущего вектора этого развития. Отстаивается тезис относительно эвристичности активного использования футурологической методологии при осуществлении теоретических попыток обоснования стратегий развития сферы высшего образования Украины. При этом раскрывается эвристический потенциал методологии социальной философии и философии образования, которые способны придать теоретическую обоснованность и направленность процессам модернизации в отечественной сфере высшего образования, поискам новых основ идеи университета в XXI в. в условиях усиливающихся глобализационных тенденций и формирования общественного запроса на человека нового типа мышления.

Ключевые слова: высшее образование, глобализация, будущее, модернизация, цивилизационные изменения, университет, философия образования, футурология.

Summary. Svyrydenko D. B. Futurological aspects of modernization at higher education sphere of Ukraine. The futurological aspects of theories which substantiate the content of modernization processes at Ukrainian higher education sphere are reviewed at the article. Especially author puts an accent on the fact that modernization of education have to make sphere of education adequate to modern condition of society, in which it is also a big need for feed-forward higher education. So modernization of this sphere needs the results of considerable researches of human civilization future and also the understanding of globalization as a minor vector of humanity development. We uphold an idea that active using of futurological methodology has big heuristic potential during substantiation of strategy of Ukrainian higher education development at the background of globalization. Also it is discovered the heuristic potential of social philosophy and philosophy of education methodologies. Author upholds an idea that they can instill the theoretic sufficiency and more pointed nature for modernization processes at the national sphere of higher education. Mentioned approaches would help to find new fundament for idea of university at XXI century at conditions of strong globalization tendencies and formation of social requests for human with new type of thinking.

Keywords: civilization scale changes, future, futurology, higher education, globalization, modernization, philosophy of education, university.

УДК 141

Л. М. Мельник

РЕЦЕПЦІ СТОЇЦИЗМУ В ДОКТРИНІ «ПЕРШОГО РИМУ»

У підготовку соціально-історичної доктрини християнства значний внесок зробили стоїки. Стоїцизм розробляв проблеми моралі, пропагуючи покірливе ставлення до навколишнього світу і влади. Найвидатніший представник стоїків Сенека критикував сучасне йому суспільство, проте не виступав проти багатства і рабовласництва. Сенека обґрунтовував цю ідеєю «промислу божого» стосовно земного статусу речей. Він виходив з того, що істинна царська влада визначається лише досконалим Розумом, який забезпечує послідовність у вірі в Бога, який керує Всесвітом. Марк Аврелій